

Nätverket Svenska Kulturlandskap

Nätverksträff 2014

8-9 oktober i kulturreseervaten Åsens by & Högarps by i Småland

**Tema: vad vill våra uppdragsgivare
- och hur går det att genomföra?**

Minnesanteckningar

Vad vill kulturmiljövården med kulturreseervaten?

Irene Oskarsson, f.d. riksdagsledamot & ledamot i miljö- och jordbruksutskottet och i miljömålsberedningen, tillika ordförande i stiftelsen Åsens by

Hela arbetet baseras på tre delar: miljö kvalitetsmål, mål för friluftspolitik och mål för kulturmiljövård. Till det kommer landsbygdsutveckling och hållbar regional utveckling. Ute på marken hänger de här sakerna självklart samman, men i politik och löpande myndighetsarbete kan det tyvärr fortfarande bli uppdelat.

Lägg därtill integration av ”nya svenskar” – som ju enligt den ny tillträdde regeringen är något som ska genomsyra allt arbete. Då kanske nya kulturreseervat ska ligga i områden som stockholmsförorten Rinkeby?

I propositionen om biologisk mångfald och ekosystemtjänster (våren 2014) betonas hållbarhet, uthållighet, återhämtningsförmåga, bl.a. just utifrån den typen av kunskaper som finns inom det här nätverket.

Kulturreseervaten ska inte vara ”döda” museer utan levande verkstäder, där allt det här kan utvecklas. Det är inte bara myndigheternas ansvar utan alla inblandade behöver vara med och bidra på olika sätt.

Vi behöver mer samverkan, mer av att hjälpas åt utifrån olika roller. Gärna också baserat på geografiska områden som t.ex. östra vätternbranterna.

Om nu statens budget för kulturreseervat inte blir så mycket större, så gäller det att vara kreativ och tänka nytt, t.ex. knyta arbetet i reseervaten närmare frågor som utbildning, integration m.m. – tvärs över politikområdena. Knyt alltså ihop alla de här frågorna på ett tydligare sätt, utifrån förutsättningarna på plats.

Håll dialogen med era riksdagspolitiker levande! Inte bara med de som jobbar med natur & kultur utan även den som jobbar med samhälle & ekonomi. Och var med och skapa en hållbar framtid!

Kulturresevat i Sverige under 15 år: hur blev det, vart är vi på väg?

Lars Amréus, riksantikvarie, Riksantikvarieämbetet

Nationella kulturmiljömål togs 2013 – i politisk enighet. De ska genomsyra all statlig verksamhet. Se faktaruta.

Kulturresevat som instrument har nu funnits i femton år. Hur ska kulturmiljövården utveckla det här vidare?

Några mer allmänna reflektioner

Sverige ratificerade den europeiska landskapskonventionen för tre år sedan. Det är en bra grund att arbeta vidare utifrån.

Sektorsuppdelningen mellan natur- och kulturmiljövård är en utmaning. Riksantikvarieämbetet kommer att verka för att den på olika sätt överbryggas. Regelverken styr tyvärr i vissa fall fortfarande mot sektorsuppdelning, t.ex. när det gäller byggnadsvård i naturresevat eller skötsel av skyddade skogar.

Det är något som kan bli uppenbart när natur- och kulturresevat ligger intill varandra, med skilda mål och skötselplaner. Möjligen kan man se en bättre integration natur-kultur idag, inte minst i de områdesvisa ansatser som görs. Politiska intentioner att integrera över sektorsgränser finns.

Det är viktigt att kulturresevaten är levande verkstäder, där olika verksamheter verkligen pågår. Det skapar delaktighet, engagemang, integration, sysselsättning och förankring i bygden.

”Den som kontrollerar historien, styr framtiden” (George Orwell). Historien behöver hållas levande och angå alla – för demokratins skull.

Några reflektioner kring kulturresevatens framtid i Sverige

Vi har idag 43 kulturresevat, varav 9 kommunala. Det är osannolikt att det blir så många fler statliga kulturresevat inom överskådlig framtid, eftersom inga stora utökningar av budgetramen finns inom synhåll. Man ska inte skydda områden som man sedan inte har råd att hålla i gott skick. Anslaget för kulturmiljövård krymper sakta, snarare än ökar.

Mer dialog natur-kultur kommer att behövas, för en bättre helhetssyn på landskapet och dess värden.

Ett bekymmer är att många som är aktiva idag är äldre. Hur för vi över kunnsande och ansvar till de som är yngre?

Blygs inte att berätta om allt bra som görs i kulturresevaten, och håll engagemanget vid liv!

Sveriges kulturresevat – en överblick

Fabian Mebus, handläggare vid Riksantikvarieämbetet

Kulturresevaten i landet är väldigt olika varandra. Det finns slott & herrgårdar med parker och omgivande brukade landskap men också bruks- och industrimiljöer med parker, trädgårdar m.m. Många av resevaten är ålderdomliga odlingslandskap, fäbodpar och även renskötselandskap. Det finns också mer udda miljöer som krigsflygfält och även den senaste tillkomna kyrkstaden i Västerbottens län. I kulturresevaten pågår en hel

Det statliga kulturmiljöarbetet ska främja:

- ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,
- människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,
- ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser,
- en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen.

massa verkstad: byggnadsvård, hantverk, stängsling, åkerbruk, slätter, djurhållning och mycket annat. Tillsammans täcker de in viktiga delar av Sveriges agrarhistoria, men även andra aspekter på vår historia.

Skötselplaner finns för landets alla kulturresevat. Kulturresevaten är som sagt olika varandra och skötselplanerna är också ganska olika skrivna. Ibland när man upptäcker att det blir för svårt att följa skötselplanen så kan det hända att man helt enkelt reviderar den.

Att vara kulturresevatshandläggare vid länsstyrelsen

Åsa Thorsell vid länsstyrelsen i Jönköpings län & Mattias Schönbeck vid länsstyrelsen i Östergötlands län

Vad sysslar man med hela dagarna?

Fornlämningsvård, rådgivning om fornlämningar och kulturlandskap, vård av ruiner och milstenar, bidrags- och ekonomiärenden, medverkan i mässor, utbildningar, föredrag, exkursioner, möten och andra kommunikationssatsningar – och, inte minst, förvaltning av kulturresevat.

Vad innebär då förvaltning av kulturresevat?

Planering av skötsel inkl. revideringar av skötselplaner, kommunikationssatsningar inkl. textbearbetning m.m., skötselavtal med markägare och brukare, fältarbete som t.ex. inventering och dokumentation, ekonomiarbete inkl. ansökningar om medel, fakturahantering osv., kontaktförmedling och medling mellan olika parter, samordning mellan aktörer, byggnadsvårdsfrågor, tillgänglighetsfrågor och även medverkan i olika möten i styrelser, förvaltargrupper, vägsamfälligheter m.m.

Det är alltså en hel del som måste fungera för att arbetet med själva skötseln av kulturresevat ska kunna flyta på smidigt.

Att arbeta i ett kulturresevat

Michael Michaelsson, verksam i Linnés Råshult och i Högarps by

Kulturresevatet Linnés Råshult ägs av en stiftelse. Upplägget är att man som brukare är arrendator, alltså inte anställd utan verksam som egen företagare. Det innebär att man har ett långsiktigt helhetsuppdrag kring skötseln. Man äger själv djuren, utrustningen m.m. och kan investera långsiktigt, t.ex. köpa en maskin med lång avskrivning, köra in en ny häst, osv.

Detta till skillnad från ett upplägg med återkommande upphandlingar, något som kan förekomma i en hel del naturresevat. Det leder ofta till att brukare kommer och går, ambitionsnivåerna växlar och viljan att satsa långsiktigt kan vara svag.

Är man aktiv så länge som flera decennier så hinner man som brukare sätta sin prägel och nå så mycket längre. Det gäller inte minst växter och djur, som i många fall behöver tid på sig för att svara positivt på skötselåtgärder och öka i mängd. Ett problem för naturvårdare kan vara att man vill gynna vissa specifika miljöer eller arter, men har svårt att överblicka hur helheten påverkas. Här kan kulturresevatet fungera som verkstad för kunskapsutveckling och visa vad en historiskt mer autentisk skötselregim kan resultera i idag. Det förutsätter då att skötselmålen för kulturresevatet är skrivna på ett sätt som stödjer det här.

Det kan gå bra att använda moderna maskiner, bara man ser till att de inte gör ett annorlunda avtryck i landskapet än vad arbete med traditionella redskap ger, och inte tappar kunskapen om traditionella metoder.

Möjligheter & utmaningar på Åsens by

Anneli Persson, verksamhetsansvarig i Åsens by

Hur kan man göra allra bästa av de givna förutsättningarna, både ekonomiskt och ute i praktiken?

- Var påhittig och sök nya lösningar, både administrativt och praktiskt.
- Ingå i olika nätverk, inte bara inom kulturmiljövård utan även inom andra samhällsområden.
- Driv olika verksamheter gentemot besökare på platsen.

Den stora utmaningen kanske inte är hur man gör för att sköta byggnader och marker, den kunskapen har vi trots allt i ganska hög grad. Den stora utmaningen är hur man kan berätta den historia som platsen bär, så att människor blir intresserade, berörda och motiverade att engagera sig.

Ett exempel kan vara en kalender för det praktiska brukandet, en slags praktika som berättar vad som pågår varje månad runt året. Den ska inte bara handla om djurhållningen och markerna utan även om vad som händer i köket olika årstider osv. Besökare får se sambandet mellan djur & växter och vad det är man äter, m.m. sådant som många idag inte har något begrepp om.

Frågor & svar, samlad diskussion

Resurser för att bilda nya reservat kanske inte finns men vad vill Riksantikvarieämbetet egentligen när det gäller kulturresevat?

En utgångspunkt är vilka berättelser om Sverige man vill berätta, och hur väl de täcks in av de kulturresevat som ändå finns idag. Visst kunde man komplettera dem men det finns också många andra miljöer, och sätt att berätta om historia m.m.

Det finns inget tydligt uttalat från nationell nivå kring vad kulturresevaten ska syfta till. Många syften finns förstås där redan, såsom kulturmiljövård, kunskapsförvaltning, folkbildning, integration m.m.

Hur kan man upprätthålla samma ambitionsnivå för skötsel, utifrån samma skötselplan för resevatet, när resurserna faktiskt krymper?

Eftersom total budget för kulturresevaten inte kan förväntas öka, så behövs bra strategier för fortsatt arbete. Det kan handla om ökad publik verksamhet, ökad integration m.m. Det vore bra med ett material som visar på all nytta som kulturresevaten gör.

Det gäller också att söka flera finansieringsvägar och även nya lösningar i arbetet. En god sak är att skapa bättre förutsättningar för planering, t.ex. genom att arbeta med treårsperioder istället för ett år i taget.

Hur kan man skapa mer kulturmiljövård i naturreservat med kulturmiljövärden?

Mer integrering och samverkan men också översyn av regelverk. Ett problem är frågan om dubbel finansiering av åtgärder på samma plats.

Hur kan man göra för att arbeta med hela landskap och inte bara i kulturresevatnen?

Skötseln av kulturresevatnen är kostnadsintensiv på ett sätt som inte är

möjligt att upprätthålla för en jordbrukare i det vanliga odlingslandskapet. Nuvarande verktyg för anpassning av skötsel är framför allt Jordbruksverkets landsbygdsutvecklingsprogram, med miljöersättningar för betesdrift m.m. En viktig fråga är då hur kulturmiljövärden kommer att kunna tas till vara i den kommande programperioden, som börjar nästa år. Men även med dessa ersättningar är skillnaden mellan skötsel i kulturresevatn och vanligt vardagsjordbrukande i de flesta fall mycket stor.

Hur kan kulturresevatnen samverka ännu mer med besöksnäringen framöver?

Kulturresevatnen och kulturmiljöerna är en jätteviktig resurs för besöksnäringen. Det är något som behöver lyftas fram tydligare. Här kan Riksantikvarieämbetet bistå med underlag som t.ex. besöksstatistik. Tankeväckande är statistik över vad utländska besökare faktiskt gör när de är på besök i Sverige: 1. Äta och sova, 2. Shoppa, 3. Besöka kulturmiljöer!

Här finns mycket att utveckla kring sådant som temaresor, upplevelsesemester m.m.

Hur för vi kunnandet vidare in i framtiden?

Det handlar inte främst om byggnaderna och markerna, utan om kunnandet i sig. Det behövs fler kopplingar till skolor, studiecirklar m.m. Det behövs mer arbete med kommunikation, inte minst i massmedia. Hantverkstillaboratoriets utbildningar är en viktig del. Man kunde även inspireras av den självhushållningsutbildning som finns i Danmark. Många parter kommer att behöva hjälpas åt framöver. Riksantikvarieämbetet kan inte själva lösa ett problem som det här, trots sitt tydliga uppdrag att "ta en tydlig ledarroll".

Några frågor kring själva nätverket Svenska kulturlandskap

Det är bra att webbplats, nyhetsbrev och annan kommunikation är igång. Kan vidareutvecklas med fler länkar till publikationer m.m. I dagsläget är ungefär 300 personer knutna till nätverket. Fler kommer till vartefter.

Det behövs mer av öppna diskussioner med politiker m.fl. Nästa år kunde man vidga det ännu mer och bjuda in naturvård, besöksnäring, skolor och andra berörda. Att kulturresevatnshandläggare vid länsstyrelserna deltar är bra. Ett förslag är att förlägga träffen till län där dialogen mellan uppdragsgivare och utförare kunde vara bättre. Samtidigt behövs mer av handgriplig verkstad, att titta på en häst eller ett hus är trevligt men det skulle ge mer om man kunde fokusera en hel dag kring själva hantverket. Ett förslag kan vara att kombinera en årlig

bred träff med ett antal andra möten med teman som hamling, gårdsgårdsbygge, lieslätter osv. Det vore bra om det gick att söka och få pengar för att arrangera det.

Kulturresevatnen är begränsade till antal och areal, och det finns stora frågetecken kring hur kulturmiljövården i övriga landskapet upprätthålls, kanske framför allt gäller det traditionell skötsel i odlingslandskapet. Myndigheterna har inte uppdrag eller budget för att på allvar förändra det här och kan alltså inte riktigt agera utanför de förutsättningar som råder idag. En slutsats kunde vara att Sverige behöver en fristående intresseorganisation som driver de här intressena mer offensivt. Ett förslag är att arbeta via de närstående organisationer som finns idag, sådana som hembygdsförbundet, friluftsförbundet m.fl. Ett argument mot det kan vara att det då vidgas för mycket och tappar fokus på kärnan i det här, alltså att hålla själva kunskaperna levande och föra dem vidare in i framtiden. Kanske borde en ny förening startas?

NÄTVERKET SVENSKA KULTURLANDSKAP

Nätverket ska fungera som en kontaktyta för människor som arbetar praktiskt med skötseln i kulturresevat eller motsvarande miljöer, t.ex. museijordbruk, naturresevat och privata jordbruk med höga kulturvården. Nätverket ska möjliggöra kunskapsutbyte mellan människor som verkar i dessa miljöer och ge ett forum för diskussion. Nätverket som bildades 2010 stöds av Riksantikvarieämbetet och Hantverkslaboratoriet. Läs mer om nätverket och dokumentationen från tidigare konferenser på nätverkets webbsida svenskakulturlandskap.wordpress.com/ och även på raa.se och craftlab.gu.se.

HANTVERKSLABORATORIET

Hantverkslaboratoriet är ett centrum för kulturmiljöns hantverk, med Göteborgs universitet som huvudman. Verksamheten har initierats i samarbete med bland andra Riksantikvarieämbetet, Svenska kyrkan, Sveriges Hembygdsförbund och Statens Fastighetsverk.

Hantverkslaboratoriets uppdrag är dels att dokumentera och säkra hotade hantverksskunkaper inom områdena landskapsvård, historisk trädgård och bygghantverk, dels att initiera uppföljning, forskning och utvecklingsarbete i kulturmiljövårdens praktik med inriktning mot hantverkliga problem och frågeställningar.

Läs mer om oss på craftlab.gu.se.